

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri Ve Bölge İdareleri *

Regional Development Strategies and Regional Authorities in Turkey

Abdullah TAŞTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
atastekin@yahoo.com

Makale Başvuru Tarihi: 19.03.2018

Makale Kabul Tarihi: 24.04.2018

* Bu çalışma, yazarın “Avrupa Birliği’nde Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Stratejiler” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Bölge
Bölge Kalkınma
Politikası
Türkiye’de
Bölgesel
Stratejiler
Bölge Kalkınma
Ajansları

ÖZET

Hem küreselleşme sürecinin “yerelleştirme” etkisinin bir sonucu hem de her ülkenin kendi özgün, ekonomik, politik, yönetsel ve kültürel koşullarının bir ürünü olarak ortaya çıkan bölge yönetimleri, bugün Avrupa Birliği’nin gündeminde olan gerçek bir olgudur. Avrupa bölgeleri, aşırı merkezîyetçilikten uzaklaşma, işlevsel zorunluluklar, kamu hizmetlerinin gerekleri ve planlı kalkınma gereksinimi gibi nedenlerin ürünüdür. Ayrıca, dil kültür ve kimlik farklılıkları da bu nedenler içinde sayılabilir.

Türkiye’nin, yönetsel ve ekonomik nedenler, ülkenin kalkınma gereği, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve benzeri nedenlerle taşrada bölgesel kalkınma birimlerinin oluşturulmasının gerekli olduğu görülmektedir. Bölgesel kalkınma idarelerinin, 1961 Anayasasının benimsediği planlı kalkınma ilkesi uyarınca, kalkınma planlarının bölgelerde yönetim kademesiz kalması sorununu ortadan kaldırmaktadır.

ABSTRACT

Keywords:

Region
Regional Policy
Regional Strategies
in Turkey
Regional
Development Agency

Both as a consequence of “localization” effect of globalization, and as a result of specific economic, political, administrative and cultural conditions, regional administrative units are now on the agenda of the European Union. European regions are consequence of decentralization, functional necessities, requirements of the public services and planned development. Differences of language, culture and identity can also be included into these factors.

Because of administrative and economic factors, development requirements, elimination of regional disparities etc. it seems necessary to establish regional development units in Turkey. Regional development units will eliminate the problems arising from the lack of appropriate regional level, in line with the planned development principle specified by the Constitution of 1961.

1. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölge olgusundan, devletlerin, kalkınma politikalarının uygulanmasında bir araç olarak yararlanmaları gündeme gelmişti. Almanya'da 1949 Bonn Anayasası ile federal bir yapı öngörülmesinin temel nedenlerinden biri, aşırı merkezîyetçilikten uzaklaşma isteğidir. Diğer bazı Avrupa ülkelerinde bölgeciliğe önem verilmesinin nedenleri, işlevsel zorunluluklar, kamu hizmetlerinin gerekleri ve planlı kalkınma gereksinmesidir. Yakın bir tarihten beri de, bazı Avrupa ülkelerinde farklı dil ve kültür topluluklarına ve bunların yoğun olarak yaşadığı bölgelere bazı ayrıcalıklar tanınmaktadır. Diğer önemli bir gerçek ise, Avrupa devletlerini oluşturan halklardan bir bölümünün, kimlik farklılıklarını öne sürerek yeni arayışlara girmiş olmalarıdır.

Avrupa Birliği, ulusal devlet düzeyi bırakılarak, ekonomik ve siyasal sınırlar aşılarak oluşturulan adeta sınırötesi bölgesel bir işbirliğidir. Bu işbirliği sonucu, belki de kaçınılmaz olarak ortaya çıkan merkezileşme eğilimine “bölgeler ve bölgeselleştirme” ile yanıt vermeye çalışılmaktadır. “Bölge” olarak kabul edilen birimler, adları, yapıları, yetkileri ve işlevleri farklı da olsa Birlik içinde giderek önem kazanmakta ve merkezîyetçi bir yapıya karşı çeşitliliğe dayalı demokratik bir yapının güvencesi biçiminde değerlendirilmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik, teknolojik değişim ve gelişmelerle birlikte, bilgi teknolojisindeki gelişme bilginin stratejik kaynak haline gelmesi, toplumda yerelliğin ve katılımcılık ilkesinin öne çıkması biçiminde değinilen değişimler, bölgesel gelişme politikalarında önemli değişikliklere yol açarak yerel ekonomileri daha da ön plana çıkarmıştır. 19.yüzyılın başında merkezîyetçi bir yapının egemen olduğu Avrupa'da bugün artık geniş yetkileriyle bölgesel ve yerel yönetimler vardır. Kamu hizmetlerinin bir kısmı bölge yönetimleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu çalışmanın konusu; Türk Kamu Yönetiminin idari ve ekonomik merkezli, bölgesel düzeyde yapılan projeleri ve kurumsal politikaları incelenmektedir.

2. BÖLGE KAVRAMININ GELİŞİMİ

Bölge kavramının içeriği ve tanımı dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. Çiftçilerin toprak, topografya ve iklim koşullarının benzerliklerine göre bazı yerleri aynı isimle tanımlamaları çok eski dönemlerde başlayan bölge kavramı, genel olarak bir mekân parçasının diğerlerinden olan farklılıkları belirtmek için kullanılmıştır (Eraydın, 2004: 126). Ticaret, dinsel ve yönetsel etkinliklerin gelişmesi ise mekân parçalarının yalnızca nitelikleri ile değil, üzerinde oluşan ilişkilerle tanımlanmasına neden olmuştur. Kentle sınırlı kalmayarak, kentin çevresindeki kırsal alanı da içeren geniş alanların, bölgelerin tanımlanmasının geçmişte çok yaygın olduğu görülmektedir. Ancak bilimsel anlamda bölgenin tanımlanması 18.yüzyılda gerçekleşmiştir. Haritacılar sınır tanımlamaları yapmaya çalışırken su havzalarının belirli bir bütünlük gösterdiğinin farkına varmışlar ve ilk bölge tanımları nehirler ve dağ zirveleri tanımlanarak yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra coğrafyacıların da konu ile ilgilenmeleri, farklı coğrafik özelliklere dayalı bölge tanımlarını gündeme getirmiştir. 19.yüzyılda fiziksel yapıların yanı sıra farklı mekânsal birimlerde yaşayan insan gruplarının farklı olup olmadığı sorusu gündeme gelmiş, ancak ulus devlet oluştururken bu farklılığın sorun yaratacağı endişesi ile bölge konusu üzerinde durulmamıştır.

Ulus devletin ortaya çıkması ile bölge kavramı farklı bir boyut ile tartışma gündemine girmiştir. Ulus içindeki farklılıklar ekonomik göstergelerle tanımlanarak, ulusal bütünleşmenin ana koşulunun ekonomik eşitsizliklerin giderilerek bütünleşmenin sağlanması olduğu vurgulanmıştır. Daha sonra 1950'li yıllarda başlayarak kalkınma ekonomisi güncellik kazanması bölgesel politika ve bölgesel planlama kavramlarının yükselen değer olarak gündeme gelmesini sağlamıştır. Ulusal kalkınma stratejilerinde benimsenen sektörler arasında denge ve gelir dağılımında denge kavramına bölgeler arası denge kavramı (dengesizlik) eklenmiş ve bu kavramlar ulusal kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bölge biliminin gelişmesi, bölge planlamada kullanılan yöntem ve tekniklerin ortaya çıkışı veya uyarlanması bu dönemde gerçekleşmiştir (Eraydın, 2004:126).

1970 ekonomik bunalımı üretim örgütlenmesinde, üretim faktörlerinin önemi ve akışkanlığında, yönetim sistemlerinde ve ideolojik yaklaşımlarda büyük etkiler yaratırken “bölge”ler de bu dönemdeki sarsıntılardan ve kavramların yeniden yorumlanmasından etkilenmiştir. 1970'li yıllarda bölge kavramından yerellik kavramına doğru geçiş yaşanmıştır. Bunalımla birlikte değişen bakış açısı kalkınma sürecinde ulusun bir alt birimi olarak tanımlanan bölge yerine, kendi olanakları, birikimleri ve potansiyeline dayalı olarak var olma mücadelesini sürdürebilecek yerel kavramını gündeme getirmiştir.

1980’li yıllarda ise yerel birimlere odaklanan görüşlerin değiştiği ve yerel birimlerin değişen dünya düzeni ve artan küresel ilişkiler ve kurumlar çerçevesinde elde ettikleri görece konumla tanımlandığı görülmektedir. Bu çerçevede yerel-küresel etkileşimi ve yerelin bu etkileşim içinde sürdürülebilir gelişimini sağlayacak rekabet gücü ön plana çıkmaktadır. Bu değişim yerelin potansiyeli, ilişkileri ve kurumları ile farklı ağlar içinde var olmasını sağlayacak bir bütünün bölge olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Ancak burada bölge artık 1960’ların yarı kapalı bir ekonomik sistemi değil, dünyadaki farklı nitelikli ve amaçlı ağlar içinde yer alabilen ve bunlarla etkileşim içinde olan bir bölgedir (Eraydın, 2004:127).

3. BÖLGE KAVRAMININ TANIMI

Bölge sözcüğü, çeşitli kavramlar karşılığında kullanılır. Bazen bir mahalleye, bir kentte, bir ile bir kaç ilden oluşan yörelere, birkaç ülkenin oluşturduğu kara parçalarına ve hatta kıtalara “bölge” adı verildiği görülmektedir (Toprak, 2016: 191). Günümüzde genel anlamda yaygın olarak kullanılan bölge, buna karşın son derece belirsiz bir şekilde tanımlanmış bir kavramdır. Sosyal bilimlerden bölge, seçilmiş kimi tanımlayıcı ölçütler açısından türdeş ve bütünlük taşıyan, bu ölçütler dolayısıyla çevresindeki diğer alanlardan ayırt edilebilen bir “mekân” olarak ya da belli bir sorunla ilişkili özelliklerin seçilmesi, ilişkisiz sayılan özelliklerin ise dışarıda bırakılması ile elde edilen “düşünsel bir ürün” olarak tanımlanabilir. Bir bölge, bir ya da daha fazla sayıda özellikte tanımlanabileceği gibi, belirli bir alanda yaşayan insanların tümüne yönelik kavramlarla da belirlenebilir (Anabritanica,542). Sosyal bilimlerde bu amaçla en çok konu edinilen özellikler şunlardır; etnik, kültürel ya da dilsel özellikler, iklim, topografya, sanayi ya da kentsel gelişme, uluslar arası siyasi ilişkiler olarak sıralanabilir.

Kamu yönetimi sözlüğü, bölgeyi dört kategoriye ayırarak tanımlamaktadır; ilk kategoride coğrafi ya da toplumsal özellikleri açısından bir bütün oluşturan ve bu özellikleriyle kendisine bitişik olan ve başka yörelerden farklılaşan toprak parçası, ikinci kategoride merkezi yönetim ile iller arasında yer alan ara yönetim kademesi, üçüncüsü ise belli hizmetlerin eşgüdümü için oluşturulmuş il üstü coğrafi yönetsel birim ve son kategoride ise bazı ülkelerde yerel yönetim birimini olarak tanımlanmaktadır (Sezen vd., 1998: 39).

Yukarıda ifade edilen dört kategorinin bölge kavramını tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Ekonomik nedenlerle kimi ülkelerin oluşturduğu bölgesel birleşmeler ve sınır ötesi işbirliği sonucu oluşturulmuş bölgeler, bölge kavramı kategorisine dâhil edilmemiştir. Bunlara ek olarak, devletler topluluğu küresel sistemine dayanan ulus üstü bütünleşmelerin de uluslar arası hukukta bölgesel örgütlenmeler olarak geçmektedir. Bölge kavramının belirleyicileri karmaşık olmasına rağmen kimi zaman bir devletten daha geniş alanları kapsadığı görülmektedir (Keating, 1998: 9-10). Ama esas alman bölgenin ayırt edici özeliği; devlet ile mevcut yerel yönetimler arasında orta düzeyde mekânsal, bir birimin olmasıdır (Wannop, 1995: 56). Bir devletin parçası olarak bölge ise; devlet içi kamu örgütlenmesinin bölümlenmesini göstermektedir.

4. BÖLGELSEL KALKINMA ve GELİŞME

Kalkınma toplumsal yapının değişkenlerinin, siyasal otorite tarafından belli politikalarla etkilenecek geliştirilmesi çabası demektir. Bu nedenle kalkınma ekonomik ve sosyal bilimlerde kullanılan bir terim olarak siyasal bir içeriğe sahiptir. Gelişme kavramı ise; bir toplumun çağdaş uygarlık ve teknoloji aşamasının, yapısal özellikleri doğrultusunda hareketlenmesi ve bu hareketlenmenin bir parçası olarak, bireysel yetenek ve becerilerin, davranışlarının değişmesi demektir. Bu bakımdan gelişme bir toplumun varsayılan belirli bir yapı içinde süregeldiği bir evrimdir. Bu nedenle gelişme, sistematik sosyal bilimlere uygun bir kavramdır, oysa kalkınmada normatif içerik ağır basmaktadır (Özgüven, 1988: 8).

İktisadi kalkınmayı belirleyen temel özellikleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz (Özgüven, 1988: 9).

- Bir yapı değişikliği, yeni bir yapıdan diğer bir yapıya geçiştir.
- Belli bir durumdan, daha iyi bir duruma doğru yönelen dinamik bir harekettir.
- Kişi başına düşük gelir düzeyinden daha yüksek gelir düzeyine veya negatif olan bir büyüme hızı düzeyinden daha büyük bir büyüme hızına geçiştir.
- Üretim faktörlerinin yeni bir bileşimi veya yeni bir üretim fonksiyonu ile emeğin verimini artırmaktır.
- Alışkanlıklarda, inançlarda, davranışlarda ve zihniyette bir değişmedir.

- Eğitim anlayışının da değişmesidir.
- İktisadi kalkınma bir bakıma reel gelir artışıdır.

İktisadi kalkınmayı, “bir ekonominin üretim hacminde meydana gelen devamlı önemli ve reel artıştır.” şeklinde tanımlanabilir. Üretimdeki artışın geçici veya tesadüfî olmayıp, sürekli olmalı, toplum ihtiyacının eskisine nazaran daha yüksek bir seviyede karşılayacak önem ve ağırlıkta olmalıdır. Nominal değil, fakat reel satın alma gücünde hissedilir bir yükselme sağlanmalıdır(Özgüven, 1988: 10).

Kalkınma ekonomisinin temel ilkelerinden biri olan devletin ekonomik kaynakların ve refahın dağılımının sağlanması ve eşitsiz gelişmeyi önlemek için dezavantajlı ekonomik aktörlerin desteklenmesi görüşü yerine bu aktörlere sağlanan doğrudan destekleri kaldırarak bunları yapabilir kılmak şeklinde bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu çerçevede doğrudan müdahale yerine destek ve yönlendiricilik esas olmakta ve kalkınmada devletin sorumluluğu kavramından kamu ve özel aktörlerin birlikte sorumluluğuna doğru bir değişim gözlenmektedir (Eraydın, 2004: 128). Ortak sorumluluk tek başına karar vericiliğin sona ermesi ve ortak karar ve çözüm üretmeye çalışılmasını gerektirmektedir.

5. BÖLGESEL GELİŞMEYE YÖNELİK STRATEJİLER

Bölgesel Gelişmeye Yönelik Stratejiler; Başta yatırım politikası olmak üzere, çeşitli politikalardan yararlanarak, bölgelerin gelişmesini sağlayan stratejileri başlıca dört grupta toplamak mümkündür (Erkan, 1995: 230).

Birincisi, *Büyüme Dayalı Bölgesel Gelişme Stratejisi*; bu yaklaşım, yatırım politikası tercihlerine bağlı olarak, üretim faktörlerinin optimal dağılımının mekan içinde etkilenmesine öncelik ve ağırlık vermektedir. Büyüme kutbu yaklaşımı ile yığılma ekonomileri ve bölgesel ihracat modelleri bu stratejik yaklaşımın içeriğini oluşturmaktadır. Bu stratejide, ana yığılma merkezi olarak, bir merkezin belirlenmesi ve bu merkezin bölgesel faaliyetlerin odak noktası olarak geliştirilmesi imkân ve potansiyelleri üzerinde durulmaktadır.

İkincisi, *İstikrara Dayalı Gelişme Stratejisidir*. Bölgenin ekonomik yapısının arzulan yönde etkilemesi temel amaçtır. Bölgede ekonomik yapının çeşitlenmesini sağlayacak politikalara başvurulmaktadır. Bölge içinde istikrarın sağlanabilmesi için, bir yandan krizlere karşı dayanıklılık getirecek yapıları oluşturucu yapısal politikaların, diğer yandan sağlıklı yaşam ve çalışma koşullarını sağlayacak yapıların oluşturulup geliştirilmesi gerekli olmaktadır. Bölgesel istikrar politikasının bir yapısal boyut içermesi, bölgesel ve yapısal politikaların koordinasyonunu zorunlu kılmaktadır. Yapısal politikalar, iştirak amacının gerçekleşmesinde temel araçlar olarak gündeme gelmektedir.

Üçüncüsü, *Bölgelerarası Dengeleme ve Eşitlemeye Dayalı Gelişme Stratejisidir*; bu stratejide, ekonomik faaliyet, gelir ve refahın bölgeden bölgeye dengeli dağılımı ile ekonomik kaynak donatılarının bölgelerde dengeli ve görece olarak eşit düzeyde oluşması amaçlanmaktadır. Bunların sağlanabilmesi, bölgenin ekonomik faaliyetleri için ön koşul oluşturan altyapı donatılarının görece olarak eşit ve dengeli dağıtım ile gerçekleşmektedir. Böylece bu yaklaşımda bölgenin sahip olduğu altyapı donatımı önem kazanmaktadır.

Son strateji ise, *Entegre Bölgesel Gelişme Stratejisidir*; gerek bölgesel büyümenin başlatılması, gerekse bölgenin ekonomik yapısının çeşitlenerek istikrarlı bir yapıya kavuşması için, yukarıda değinilen stratejilerden üçüncüsüne ağırlık verilmelidir. Ancak bu öncelik ve ağırlığın diğer iki yaklaşımla, yani büyüme ve yapılaşma stratejileriyle desteklenmesi ve tamamlanması gereklidir. Zira bölgenin ekonomik kaynak donatımını diğer bölgelerle eşitlemek amacıyla getirilen alt ve üstyapısal donatılarla, düzenleyici önlemler bütünü birlikte, bölgenin eski sosyo-ekonomik yapısını kırıp, yeni bir yapılaşmaya yol açmaktadır. Bu yeni yapılaşmada, alt ve üstyapının uyardığı endüstrileşme, şehirleşme, nüfus hareketleri, yatırımlar, yenilikler, bilgi ve bunların çevreye yayılması ile bunların yol açtığı büyüme, yoğunlaşma, yığılma, yayılma ve bütünleşme etkileri ilgili mekân yapı ve manzarasını değiştirmektedir (Özgüven, 1988: 103).

Bölgesel gelişmenin her aşamasında, büyüme, istikrar sağlayıcı yapılaşma ve dengelemeye yönelik stratejik öncelikleri kendi aralarında, bölgesel gelişmenin gösterdiği fiili özelliklere göre, birbiri ile bütünleştirmek, yani entegre bölgesel gelişme stratejisi oluşturmak kaçınılmazdır.

5.1. Bölgesel Kalkınma Projeleri

Ülkemizde ilk olarak 1950’li yıllarda başlanılan bölge planlaması çalışmaları, pilot bölgeler için hazırlanmış ve bölgeyle ilgili farklı meselelere çözüm getirmeyi amaçlamıştır. DPT’nin kuruluşu öncesi ve kurulmasını müteakip yıllarda hazırlanmış olan 13 bölgesel kalkınma projesi uygulanmıştır.

Köyceğiz-Dalaman Projesi; 1957 yılında Türkiye’nin güney batısındaki illerde yaşanan deprem, buradaki birçok yerle birlikte, özellikle Köyceğiz ve çevresinde de büyük hasarlara sebebiyet verdi. Bunun sonucunda, şehrin yeniden kurulması için bir yer seçimi problemi ortaya çıktı ve bu problemin bölgesel planlamaya uygun bir şekilde, bölgesel bağlantılar yönünden ele alınması uygun bulunmuş (Tekeli, 1972: 138).

Doğu Marmara Planlama Projesi; her ne kadar 1963 yılında tamamlandı ise de, çalışmaların büyük kısmı plan öncesi dönemde yapılmıştır (Tekeli, 1972: 139). Plan, daha çok, bir anakent planlama çabasının ürünü olmuş ve İstanbul’un büyümesinin kaçınılmaz olduğu ve özendirilmesi gerektiği noktasından yola çıkmıştır. İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale’yi içine alan bu bölgede, öncelik ilk dört il’e verilmiştir.

Zonguldak Projesi; Zonguldak ülkenin kömür, demir ve çelik üretiminin büyük bir bölümünün yapıldığı ilimizdir. Karabük ve Ereğli önemli ağır sanayi merkezleridir. Zonguldak için hazırlanan plan, nüfus artışı ve kalkınma hızı arasında bir bağlantı kurmayı, bölgedeki altyapıyı geliştirmeyi, gelir farklılaşmasını azaltmayı, kentleşmeyi ve tarım dışı iş olanaklarını özendirmeyi ve kamu kesimi ile özel kesim yatırımları arasında denge sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaçları gerçekleştirmek için, bölgenin, balıkçılık, madeni eşya sanayi, kunduracılık, mobilyacılık, çimento ve yapı gereçleri gibi sanayi etkinliklerinin geliştirilmesi öngörülmüştür (Tekeli, 1972: 140).

Antalya Projesi; Antalya Bölgesi’nde; Antalya, Isparta ve Burdur illerini içine alan ve DPT’nin yönetiminde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Kalkınma Fonu ile Dünya Tarım Gıda Örgütü’nden (FAO) sağlanan parasal yardımlarla 1959 yılında başlanılan planlama çalışmaları, “Akdeniz Kalkınma Projesi” adı ve anlayışı içinde, teknik yönden bağımsız bir ekip tarafından hazırlanmış ve 10 yıllık bir sürede uygulanacağı öngörülmüştür. Proje; bölge ekonomik kalkınma programının hazırlanmasına temel olacak çalışmaları yapmak, Türkiye’de ve Akdeniz çevresindeki diğer bölgelerde ele alınacak aynı tip kalkınma programlarının yapılması ve gerçekleştirilmesi için tecrübe kazanmak ve Türk elemanlarının bu konularda yetiştirilmelerini sağlamak üzere, bir pilot proje hizmeti görmeyi amaçlamaktaydı (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963: 25)

Çukurova Projesi; Çukurova Bölgesi, ülkenin farklı bölge planlaması çabalarına sahne olmuş ender yörelerden birisidir. Bölgenin kolay okunabilir coğrafyası, ekonomik dinamizmi, hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşmesi gibi etmenlerle değişik zamanlarda planlamadan sorumlu birimlerin ilgisini çekmiştir. Çukurova’da ilk bölge planı 1960’lı yılların başında sürdürülmüş ve 1970’de sonuçlandırılmıştır. İkinci bölgesel yaklaşım ise 1980’li yılların ikinci yarısında başlatılmıştır ve günümüzde de uygulama aşaması sürdürülmektedir. Bu iki çalışma yaklaşık 17 yıllık ara ile gerçekleştirilmiştir. Bu süre içinde aynı bölge için getirilen yaklaşımların önemli ölçüde farklılaşması ilgi çekicidir. Bununla birlikte; aralarında belirli benzerlikler de bulunmaktadır. Örneğin her ikisi de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yaptırılmış, dış kaynaklarla finanse edilmiş ve nihayet her ikisi de yabancı danışmanlık firmalarınca gerçekleştirilmiştir. Birinci deneyim “Çukurova Bölge Planı” adını taşımaktadır. İkincisi ise, “Çukurova Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi” olarak adlandırılmaktadır.

Çukurova Kentsel Gelişme Projesi’nde, her şeyden önce yatırımlar hem fiziki boyut ve özellikleri ile hem de mali yönleri, insan kaynağı ve organizasyonel boyutları ile ele alınmıştır. Bu nedenle fiziki projeler ve destek hizmetler olarak iki ayrı sektörde çalışmalar yapılmıştır (Atik, 1995:54-63).

Keban Projesi; Keban Barajı’nın yapımının ortaya çıkardığı sorunlar ve yarattığı olanaklar, Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli’den oluşan alt bölgenin ve özellikle Elazığ-Keban kesiminin geleceğine bakmayı zorunlu kılmıştır. Barajın sağlayacağı elektrik enerjisi, bölgenin bir bütün olarak planlanması için bir fırsat sağlamıştır. Ayrıca, bölgede, barajın yapımı nedeniyle 20 köyün açıkta kalacak nüfusunun yeniden yerleştirilmesi sorununun çözümü de bu plandan beklenmiştir.

Keban projesinin amacı, Doğu Anadolu Bölgesi’nin ekonomik gelişmesini hızlandırmak ve ülkede bölgelerarası gelişme dengesizliklerini azaltmaktır. Aynı zamanda, tarım gelirinin toplam gelirler içindeki oranının azaltılması da projenin amaçları arasındaydı.

Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP); önceleri Fırat ve Dicle nehir havzasında sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 13 proje paketinin toplamı olarak planlanan ve kapsamında 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1.7 milyon hektar da sulama sebekesi vanımını öngören GAP. bugün. su kaynakları geliştirme programının

yanı sıra tarım, ulaştırma, sanayi, kentsel ve kırsal altyapı, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da içine alan, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak ele alınmaktadır (GAP Review, 2001: 4).

GAP'ın temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını arttırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktır (Doğanay, 1995: 16).

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi; bu proje ile Yeşilirmak ve kollarının yer aldığı havzada akı rejiminin düzensizliğinden kaynaklanan taşkınlar, erozyon, su ve çevre kirliliği sorunlarının önemli boyutlara ulaşması üzerine, ekolojik dengeyi bozmadan en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılabilmesi, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetiminin sağlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, erozyonun önlenmesi, su kirliliğinin kontrolü, meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve izlenmesi, şehirleşme ve sanayileşmenin takibi ile planlı gelişme konularında sorunların çözümünün sağlanması arzu edilmiştir (DPT, 2000:58).

Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi; bölgede, Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun küçültülmesi ve Karabük ile Ereğli Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Devlet Planlama Teşkilatı'nca Güneydoğu Anadolu Projesi çalışmasından sonra, çok sektörlü, kamu kesimi-özel kesim işbirliğine dayalı olarak Bölgesel Gelişim Projesi anlayışı içerisinde "Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi" uluslararası ihale ile gerçekleştirilmiştir (DPT Uzun Vad., 2000: 58).

Proje çalışmasının başlıca amaçları; Bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik işletmesinin özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçları analiz etmek, özel sektörün yeni yatırım alanlarında faaliyet göstermesinin sağlanması amacıyla yeni yatırım alternatiflerini belirlemek, orta ve uzun dönemde uygulanabilir Bölgesel Gelişim Planı hazırlamak, Bölgede yapılabilecek yatırımların tanımlanmasını sağlamaktır (Özcan, 1997: 28-37).

Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı (DOKAP); Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biridir. Son yıllarda gözlenen olumlu uluslararası siyasal gelişmeler, bu bölgenin kalkınması için yeni fırsatlar yaratmıştır. Bu yeni olanaklar doğrultusunda Türk Hükümeti, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı'nı (DOKAP) hazırlamak için, Japon Hükümeti'ne teknik yardım olanaklarını kullanmak üzere başvurmuştur. Japon Hükümeti bu konuda yetkili olan Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı'nı (JICA) görevlendirmiştir. Projenin bölgesel kalkınma amaçları sosyal, ekonomik ve çevre konularında gözlenen olumsuzlukları giderecek şekilde ifade edilmiştir. Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek temel hedef haline getirilmiştir (DPT ve JCA, 2000:25).

Doğu Anadolu Projesi (DAP); kısaca DAP olarak adlandırılan proje, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan 14 il (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ile bölgeyle homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi Ana Planı, Devlet Planlama Teşkilatının sorumluluğunda ve Bölgesel Gelişim ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün denetim ve koordinasyonunda, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzcüncü Yıl ve Kafkas Üniversitelerinin oluşturduğu "Ortak Girişim" tarafından hazırlanmıştır. Projenin temel amaçları; Bölgenin diğer bölgelere göre geride olan sosyo-ekonomik gelişmesini hızlandıracak politika ve uygulamaları ortaya koymak, sektörel gelişmeleri hızlandırmak üzere çeşitli alanlarda sektörel analizler yapmak ve öncelikleri belirlemek, Bölgede kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik önemli kamu yatırımlarını belirlemek ve özel kesim yatırımlarını özendirici politika ve uygulamaları ortaya koyarak, bölgesel gelişmeyi kamu, yerel yönetimler, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde geliştirmek olduğu belirtilmiştir (İspir, 1991: 33).

Marmara Bölge Planı; 17 Ağustos 1999 tarihinde, Kocaeli, Sakarya, Yalova, İstanbul, Bolu ve Eskişehir illerinde yaşanan deprem özellikle Kocaeli, Sakarya ve Yalova'da daha etkili olmuş, ağır can ve mal kaybına yol açmıştır. Yanlış arazi kullanımı, çarpık yapılaşma ve afet riski taşıyan bölgelerde uygun yapılaşmanın sağlanamaması gibi nedenler, Kocaeli merkezli depremin faciaya dönüşmesine yol açmıştır. Zamanı bilinmemekle birlikte, gelecekte de büyük bir deprem olabileceği varsayımına göre, Marmara Bölgesi planlamasının yeniden ele alınarak en azından, depreme karşı hazırlıklı olunabilecek bir yeniden yapılanmaya gidilmesi gerekliliği ortadadır. Dolayısıyla, depremin yol açtığı sorunların acilen çözülebilmesi ve ileriye

irdelenerek bir an önce Marmara Bölgesi Gelişme Projesi'nin hazırlanması önem kazanmaktadır (DPT Uzun Vad., 2000: 60).

Marmara Bölge Planı'nın amaçları, Kocaeli-Sakarya-Yalova Bölgesi'nde, depremin yarattığı olumsuzlukların giderilmesi, kentsel alanlara yönelik göçün dengelenmesi, tarım, sanayi, ticaret, turizm, konut vb. konulara ilişkin yerleşim alanlarının afet riskleri de dikkate alınarak hazırlanacak bir arazi kullanım planına göre yönlendirilmesi, çevre ve mekan kalitelerinin korunarak kentsel büyümenin denetim altına alınabilmesi olarak sayılabilir (DPT Uzun Vad., 2000: 66).

Konya Ovası Projesi; Konya Ovası Projesi(KOP) bölgesi Aksaray, Karaman, Konya ve Niğde illerini kapsamaktadır. Proje alanının en önemli özelliği, 3 milyon hektar tarım arazisine sahip olmasıdır. Tarım bölgesi olarak da nitelendirilen bu bölgenin temel sorunları, bir yandan yeni su kaynakları bulmak ve var olanları tasarruflu bir şekilde kullanmak; öte yandan tarım dışı sektörleri de bölge içinde geliştirmektir (Keleş ve Mengi, 2017: 209).

6. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ

1924, 1961 ve 1982 Anayasaları'na göre, merkezi yönetimin taşra örgütlenmesinde temel birim ildir. Merkezi yönetim kuruluşlarının bir bölümünün taşra örgütlerini kurdukları il, çok işlevli (adalet, bayındırlık, maliye, milli eğitim, tarım gibi birbirinden farklı hizmetler götüren merkezi yönetim kuruluşları aynı yönetsel birim çerçevesinde işlevlerini sürdürmektedirler) bir yönetsel birim olmasına karşın, bugüne kadar merkezin taşra kuruluşları, il ve bölge olmak üzere birbirinden farklı iki düzeyde örgütlenmişlerdir. İli aşan bir bölge ölçeğinde örgütlenmeye gidilmesinde temel nedenin şu olduğu söylenebilir: Birbirini izleyen savaşlar sonucu yıkılan bir devlet ve ülkenin üzerinde yükselmeye çalışan yeni Türkiye Cumhuriyeti, bir taraftan savaş yaralarını sararak hızla kalkınmak, diğer taraftan hızla gelişen yeni teknolojiye ayak uydurmak durumundaydı. Değişen koşulların gerektirdiği kamu hizmetlerinin devlet tarafından yerine getirilmesi yeni örgütlenmeleri (bölge düzeyinde örgütleri) zorunlu kılmıştır (Polatoğlu, 1985: 27-40). Türkiye'de daha çok ekonomik kalkınma ve güvenlik hizmetlerinin etkili ve verimli yerine getirilmesi amacıyla birden fazla ili kapsayan kamusal örgütlenmenin kurulduğu görülmektedir.

6.1. Genel Müfettişlikler

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Yasası ile 1921 Anayasası, illerin ekonomik ve sosyal ilişkilerine göre birleştirilerek Genel Müfettişlik bölgeleri oluşturulmasını öngörüyordu. 1924 Anayasası herhangi bir şekilde "bölge benzeri" bir düzenleme öngörmemesine karşın, 1927 yılında çıkartılan 1164 sayılı yasayla sekiz ili kapsamak üzere Diyarbakır, 1934 yılında dört ili kapsamak üzere Edirne, 1935 yılında yedi ili kapsamak üzere Erzurum ve 1936 yılında dört ili kapsamak ve Elazığ merkez olmak üzere dört Genel Müfettişlik "bölgesi" kurulmuştur (Demiröz, 1990: 50-70).

1940'lı yılların ikinci yarısında da Genel Müfettişlik bölgelerinin bütün ülkeyi kapsayacak şekilde düzenlenmesi için girişimler olmuştur. Ocak 1947'de toplanan Birinci İdareciler Kongresi'ne sunulan, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün "Mülki Taksimat Hakkında Rapor"da, "hükümet otoritesini halkın ihtiyacına yakından cevap verebilecek bir durum ve mevkie götürmek amacı ile ilçe teşkillerini çoğaltmak, murakabe cihazını sıklaştırmak, mahalli gelirlerden daha planlı olarak faydalanmak ve bunları müessir kılmak için, bugünkü ekonomik gelişme ve coğrafi icaplara uyularak geniş sahalı Bölge Valilikleri veya Genel Müfettişlikler teşkilini zaruri görmekteyiz" denilmektedir.

Bu öneride kamu yönetiminin iyileştirilmesinden hareket edilmekte ve "ekonomik gelişme" ve "coğrafi gerekler" ölçütleri çerçevesinde "il üstü" yönetim birimlerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Yine aynı kongreye sunulan "İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülki Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonu" raporunda, "teşkilatı mülkiyede yer alan bugünkü illerimizin birçoklarının sahalarının darlığı ve nüfuslarının azlığı, gelir kaynaklarının kifayetsizliği dolayısıyla tabii akışa kendisini uydurmadığı, netice itibarıyla beklenen gelişmeleri gösteremediği görülür. Şu halde 63 ilin olduğu gibi kalmasında yurt için bir fayda görmemekteyiz", görüşü ileri sürülmekte ve ülkenin 14 Genel Müfettişlik Bölgesine ayrılması önerilmektedir (Demiröz, 1990: 59). Görüldüğü üzere illerin alanlarının "gelişme" için küçük olduğu ve ayrıca "nüfus büyüklüğü"nü de gelişmede bir itici güç olduğu burada ileri sürülmektedir. Bu girişimlere karşın, 1948 yılında bu önerilen 14 genel müfettişlik bölgesi yürürlüğe konulmadığı gibi, daha önce yürürlükte bulunan 4 genel müfettişlik uygulamasına da son verilmiştir. 28 Şubat 1945 gün ve 3/2222 Bakanlar Kurulu Kararı ile Genel Müfettişliklere birçok yerde sağlık, eğitim, iskân, esenlik, bayındırlık gibi konularda görevler verilmişti.

Bütün bunların, Türkiye’de bölge plancılığının ve eşgüdümçü vali, bölge valisi gibi gereksinimlerinin çekirdeğini oluşturan deneyimler olduğu söylenebilir (Demiröz, 1990: 55-70).

6.2. Bölge Valiliği

1960’lı yıllardan itibaren mülki idare bölümlerinde yeni düzenlemeye gidilmesi veya daha sonraları genellik kazanan iller üstünde “Koordinatör Valilik” ya da “Bölge Valiliği” gibi yeni bir kuruluşa gidilmesi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 1972 yılında bütçenin Cumhuriyet Senatosu’nda görüşülmesi sırasında İçişleri Bakanı, mülki idare bölümlerinde değişiklik yapılarak il ve ilçe düzeyleri arasında liva teşkilatı kurularak illerin genişletileceğinin düşünüldüğünü ifade etmiştir (Demirel, 1984: 10).

17.06.1982 gün ve 2680 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Görev ve Yetkilerinin düzenlenmesi”ne ilişkin yetki kanunu çerçevesinde hazırlanmış olan 71 sayılı kanun hükmünde kararname’nin genel gerekçesindeki amacı, kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak için birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatının kurulmasıyla ilgili esas ve usullerin belirlenmesi bu teşkilatın il verileri, bölge kuruluşları, diğer kamu kuruluşları ile askeri kurum ve kuruluşlar arasındaki, görev, yetki ve sorumlulukların düzenlenmesi şeklinde belirlenmiştir. Yine gerekçede cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana merkezi idarenin yurt çapındaki hizmetlerinin teşkilatlandırılmasından ve yönetimin yetki genişliğine dayalı olarak örgütlenmesinde il ve valilik sisteminin esas alındığı açıklanmıştır (Tamer,1998:54).

Özellikle son otuz yıl içinde il sistemi dışına çıkan önemli teşkilatlanmalar ve uygulamalar yapılarak, merkezi idareye bağlı birçok kuruluş il dışına taşan ve birçok ili kapsayan bölge kuruluşları haline getirilmişler. Merkezi ve sınırları çok defa farklı örgütlenmelere valilerin yönetim ve denetim dışında kalmıştır. Bu hususu farklı örgütlenmelerle valilerin yönetim ve denetimi dışında kalmışlardır. Bu husus MEHTAP raporunda da dile getirilerek bu örgütlerin asgari müşterekte uzlaşacağı bir merkez ya da birbirine yakın faaliyet alanı içinde hizmet görmeleri ve üretmeleri tavsiye olunmuştur. Bölge kuruluşları üzerindeki araştırmalar, bunların gördükleri hizmetlerin, nitelik, özellik, teknik ve ekonomik ihtiyaç ile vilayet gözetiminden kaçmak eğiliminden doğduğunu göstermektedir. Bölge örgütleri yaygınlaştıkça bu örgütleri koordine etmek hizmetlerde verim ve uyum sağlamak amacıyla mülki idare bölümlerinde yeni bir düzenlemeye veya koordinatör valilik, “bölge valiliği” gibi yeni kuruluşlara gidilmesi üzerinde durulmuştur. 12 Eylül yönetimi de bu görüşü benimsemiş ve bu yönde düzenleme yapmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, hükümet programında “kamu idaresinde aşırı merkeziyetçilik yerine, mülki ve mahalli idarelerin yetkilerin artırılması sağlanacaktır. Vatandaşın her işini Ankara’da görme zorunluluğu kaldırılmaya çalışılacaktır. Bunu sağlamak üzere taşrada yeni bir teşkilatlanmaya girişilecek. Kurulacak bölge idareleri özellikle mali ve ekonomik ve teknik konularda başlanarak devlet hizmetlerinin işleyişini kolaylaştırıcı yetkilerle teçhiz edilecektir”. İlkesine yer verilerek bu doğrultuda 1983 yılında 71 sayılı KHK’ de kamu hizmetlerinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan bölge valililiğinin, kurulması kabul edilmiş ve ülke 8 bölgeye ayrılmıştır (Tamer,1998:55).

Söz konusu 71 sayılı kanun hükmünde kararname 17.6.1982 tarih ve 2680 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanılarak 4.10.1983 tarihinde Resmi Gazetede yayınlamıştır. Amaç alt başlığını taşıyan 1. maddede aynen, “bu kanun hükmünde kararnamenin amacı, kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak için bir çok ili içine alan merkezi idare teşkilatının kurulmasıyla ilgili esas ve usulleri...düzenlemektedir” denilmektedir. Yine ikinci maddenin (b) fıkrasında ise, merkezi idarenin taşra teşkilatı olarak bölge, il ve ilçe kademeleri ayrılmıştır. Bölge Valiliği’nin, kanunla kurulacağı, kaldırılacağı, görev alanlarının il sınırlarını bölmeyeceği ve görev yaptığı ilin ismi ile anılacağına da değinilmiştir. Bölge valisi taşrada devletin, hükümetin ve bakanların temsilci ve bunların idari ve siyasi yürütme organı kabul edilmiştir.

Merkezi idarenin taşra teşkilatının bölge, il ve ilçe olarak ihtiyaçlara ve hizmetin gereklerine kanunla kurulabileceği, taşra teşkilatında, il ve ilçe olarak düzenlemenin asıl olduğu, ancak illerde destek sağlanabilecek onların bölge şeklinde örgütlenebileceği ve merkezinin bölge valiliği merkezinde olacağı açıklığa kavuşturulmuştur.

Kuruluşların taşra teşkilatları ilgili kuruluşun önerisi Devlet Planlama Teşkilatı’nın görüş ve Bakanlar Kurulu kararı ile kurulacaktır. Kalkınma plan ve programları çerçevesinde geçici nitelikte kurumların oluşturulabileceğinin de kabul edilmiştir. Bölge valisi, bölgede kamu hizmetlerinin verim ve uyum içinde yürütülmesinde güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel asayişin sağlanmasına, bölgenin kalkınma plan ve program hedef ve ilkeleri doğrultusunda ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesine çalışmakla ve bölgede koordinasyon ve işbirliği ve denetlenme hizmetlerini yerine getirmekle görevlidir. Bölge valisinden başka genel sekreterlik, denetleme kurulu, planlama ve koordinasyon müdürlüğü, iç güvenlik müdürlüğü, savunma müdürlüğü ve hukuk müşavirliği gibi birimleri bölge teşkilatında görev alacaklardır. Bölge valisinin diğer il

valileri üzerinde emir ve talimat verme, denetleme bilgi ve görüş isteme, haklarında yılsonunda değerlendirme raporu verme gibi yetkileri bulunmaktadır (Tamer,1998:56).

Kanun hükmünde kararnamenin diğer maddelerinde, bölge valisinin devlet temsilcisi olarak görevleri, hükümetin ve bakanlıkların temsilcisi olarak görev ve yetkileri, il valileri ile olan ilişkileri, diğer bölge kuruluşları üzerindeki yetkileri, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkileri, yargı organları ve askeri kurum ve kuruluşlarıyla olan ilişkileri kamu düzenin korunmasında görev ve yetkileri, askeri birliklerden yardım isteme, ekonomik konulardaki görev ve yetkileri diğer konulardaki görev ve yetkileri ile bölge düzeyinde halkla olan ilişkileri ayrı ayrı ve ayrıntılı olarak sayılmıştır. Ayrıca diğer hükümlerde personel, yazışma ve rapor verme gibi konularda çeşitli hükümler 71 sayılı KHK' de yer almıştır.

71 sayılı Kanun Hükmünde Kararname TBMM de görüşülerek, 3036 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece bölge valiliği uygulama imkânı bulmadan yürürlükten kaldırılmıştır.

Adı geçen KHK ile ayrılan 8 bölge her yönden dengesizlikleri beraberinde getirmiştir. Örneğin Erzurum iline 15 il bağlanmış geniş bir alana sirayet etmesi öngörülmüştür. Doğu bölgesinde bugünkü şartlarda dâhil hizmet istenilen seviyede değilken yeni durumlarda ne yapılacağını kestirmek çok güçtür. 600–700 km. mesafedeki yere etkin bir yönetim hizmeti götürmek ve ulaşmak çok zor olacaktır.

Böylece söz konusu düzenleme ile anayasadan doğan ili esas alma endişesini taşımakla birlikte, il ve ilçeyi bir alt kademe durumuna düşüren, il valilerin hiyerarşik bir üst durumuna gelen, daha çok güvenlik mülhazaları ile kurulmuş, güvenlik ve ekonomik olmak üzere iki ayrı alanlarda geniş yetkilere sahip, ülke gerçeklerine uymayan ve mevcut yapıyı tamamen değiştiren ve bir arka kademe oluşturan bölge valiliği adı altında bir yapı oluşturmak istenmiştir. Düzenlemenin kamuoyunun ve diğer kurum ve kuruluşlarının görüşleri almadan acele ile yapılmış olması, uygulama imkânı bulmadan yürürlükten kaldırılmasına neden olmuştur (Tamer,1998:57).

6.3. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği

Ülkemizde yeni bir uygulama olarak; 285 Sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdası hakkında kanun hükmünde kararname 19.07.1987 tarihinde geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiş ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliğin belli illerde¹ uygulanması hüküm altına alınmıştır. Adı geçen kanun hükmünde kararname, Anayasanın² 121. ve 2935 sayılı kanununun 4. maddesinin verdiği yetkilere dayanarak Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan bakanlar kurulu tarafından Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kurulması kararlaştırılmıştır.

2935 sayılı olağanüstü hal kanununun 1. md. üçüncü fıkrasında “Anayasa ile kurulan hür demokratik düzenin veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzenin ciddi şekilde bozulması hallerinde” Olağanüstü hal ilanından bahsedilmektedir. Olağanüstü hal kararı belli bölgeler için ve belirli bir sürede uygulanır. Bu sürede bakanlar kurulu olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda Anayasanın 91. maddesindeki kısıtlamalarına bağlı olmaksızın kanun hükmünde kararname çıkarabilmektedir.

Olağanüstü hal ilanında, bölgede yerleşimin yasaklanması, eğitimin durdurulması, eğlence yerleri ve konaklama tesislerinin denetlenmesi, izinleri haberleşme, gıda maddelerinin, kara, hava ve deniz trafiğinin en geniş anlamda kontrolünden (md.9), para, vergi, kira, ücret ve fiyat politikaları (md.10), şiddet hareketlerine karşı; sokağa çıkma, toplanma, iletişim ve oyun gösterilerinin denetlenmesine (md.11), kadar belirlenen çeşitli yetkiler olağanüstü hal bir ili kapsıyorsa il valisine, bir bölge valiliğine bağlı birden çok ilde ilan edilmesi halinde bölge valisine aittir(md.14/a.b.c). Bu kanun çerçevesinde, olağanüstü hal bölge valisinde, valilere tanınan tüm görev ve yetkiler, ilave olarak ta ek görev ve yetkilere sahip olmaktadır. Kısacası olağanüstü halin gerektirdiği her türlü tedbiri alabilecek ölçüde görev ve yetkiyle donatılmış olduğu söylenebilir. Bu yetkilerin tanınmasında asıl amaç, bozulan kamu düzenin sağlanmasına yöneliktir (RG, 19.07.1987–285 sayılı KHK).

Olağanüstü Hal Bölge valiliğini öngören KHK' ye göre Olağanüstü Hal Bölge Valisi Bakanlar Kurulu tarafından atanır ve İçişleri Bakanlığına bağlı olarak görev yapar. Bu vali bölgedeki illerin eşgüdümünü ve

1 Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli, Van, Batman, Şırnak illeri olağanüstü hal illeri iken Batman, Bingöl, Bitlis, Mardin ve Muş illeri ise mücavir iller statüsünde.

2 120. md. Anayasa ile kurulan hür demokratik düzenin veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzenin ciddi şekilde bozulması hallerinde Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

işbirliğini sağlamanın yanı sıra aynı zamanda bir güvenlik organıdır. Özel ve genel kolluk kuvvetleri, jandarma asayiş komutanlığı, milli istihbarat teşkilatının ilgili birimi, bölge illerinin diğer askeri birlikleri ya ona karşı sorumludur ya da gereken durumlarda onunla işbirliği yapmak durumundadır (md.4).

Öncelikle bu idari organ olağanüstü hal düzenlemesi ile iç içe bir merkezi yönetim örgütüdür. Olağanüstü Hal Bölge valisinin atanması, diğer il valilerin atanmasından tek farkı, cumhurbaşkanı onayından muaf olmasıdır. İl valileri ilde devletin ve hükümetin temsilcisi ve ayrı ayrı her bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasi yürütme vasıtası iken, Olağanüstü Hal Bölge Valisi, İçişleri Bakanına bağlı görev yapar. İl valileri illin genel yönetiminden sorumlu iken, Olağanüstü Hal Bölge Valisi sadece güvenlik hizmetinin sağlanmasından sorumludur. Türk kamu yönetiminde hizmet birimi olan il sistemi, güvenlik konusunda il sınırlarını aşan bir idari örgütlenme modeli ile karşı karşıya kalmıştır (Sezer, 1999: 214).

Güvenlik hizmeti, genel yönetimin yüklendiği bir kamu hizmeti olduğuna göre, merkezi idarenin taşra teşkilatı olan il düzeyinde yerine birden fazla illi kapsayan bölgesel bir teşkilat vasıtasıyla yerine getirilmesi Türk kamu yönetiminde istisnai bir örgütlenme biçimi olarak yerini almıştır. Anayasanın 126.3. maddesine göre “kamu hizmetlerin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi yönetim teşkilatı kurulabilir”. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği birden çok ili kapsayan ve güvenlik hizmetinin daha iyi sağlanması için kurulan merkeze bağlı bir örgütlenme olduğu için anayasal bir örgütlenme biçimidir (Yıldırım, 1995: 183).

Burada herhangi bir şekilde kamu yönetiminin veya kamu hizmetlerinin gerekleri söz konusu olmaksızın tamamen ülke güvenliği amacıyla, ülkenin belli bir coğrafi alanındaki bir uygulama söz konusudur. Burada ne yerel kamu hizmetlerinin görülmesi ne de bölgesel planlamaya ilişkin bir amaç bulunmamaktadır (Sezer, 1999: 215).

İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışan OHAL valiliği belirli bir kamu hizmetini, kolluk görevlerini yerine getirmek üzere kurulmuştur. Buradaki görevlinin isminin vali olması, görev alanı içerisinde tüm devlet hizmetlerini yürütmekle görevli ve yetki genişliği ilkesine dayalı olarak kurulmuş bir bölge valisi olarak algılanması için yeterli olmadığı ve zaten görev süresinin de olağanüstü hal süresiyle sınırlı olduğu ifade edilmektedir.

6.4. GAP, DAP ve KOP Bölge Kalkınma İdareleri

Yetki genişliği ilkesine göre oluşturulmuş olan GAP ile devlet, Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Siirt, Şırnak ve Batman illerini içine alan bölgede çok amaçlı bir bölgesel kalkınma projesi başlatmış ve burada altyapı, tarım, ulaştırma, sanayi, eğitim gibi alanların geliştirilmesini amaçlayan bir proje geliştirmiştir.

GAP yönetimi, organlarını halkın seçtiği bir yerel yönetim türü değil, merkezi yönetimce kurulmuş, kendine özgü bir kuruluştur (Keleş, 1994: 146). GAP uygulamasından hareket edildiğinde, bölgesel kalkınma için il düzeyinin küçük olduğu; söz konusu yönetime, yerel yönetimlere ilişkin görev ve yetkilerin verilmiş olması dolayısıyla da Türkiye’de bölge ölçeğinde yerel yönetim birimlerine gereksinim olduğu yorumu yapılabilir.

2011 yılında, 642 sayılı KHK, Doğu Anadolu Projesini yönetmek üzere Kalkınma Bakanlığına bağlı bir bölge kalkınma yönetimi kurmuştur. Kalkınma idaresi, amaçları projede şöyle belirlenmiştir: bölgede kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik kamu yatırımlarını belirlemek ve özel kesim yatırımlarını özendirici politikalar oluşturmak, bölgedeki girişimciliği özendirmeye, bölgesel iç dinamiği harekete geçirmeye ve bölge dışındaki girişimcileri bölgeye çekmeye yönelik yatırım alanları belirlemek, yatırım projelerin hazırlanması, nitelikli iş gücü sağlamak, teknoloji, finansman vb konularda somut öneriler geliştirmek, DAP Bölge Kalkınma İdaresinin görevleri arasında sayılmıştır.

Aynı KHK (642) ile KOP Bölge Kalkınma İdaresi de kurulmuştur. KOP’un görevleri, KOP uygulamalarında eşgüdümü sağlamak, projenin uygulandığı illerdeki yatırımların gerektirdiği araştırma, planlama, programlama, projelendirme, izleme, değerlendirme hizmetlerini yerine getirmektir. Proje çerçevesinde, tarımı geliştirme, sulama ve arazi toplulaştırma çalışmaları yapılmakta; bölgenin yalnızca tarımsal üretime dayanmaması, diğer sektörlerin de geliştirilmesi için projeler hazırlanmaktadır (Keleş ve Mengi, 2017: 209).

6.5. Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları; “merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finansı ettiği kurumlar” olarak tanımlanmaktadır (Kumral, 1993: 62). Bir başka tanımlamanın ise “belirli bir coğrafi alan için kolektif ilgi misyonu, yerel veya bölgesel kamu veya özel mercileri ve kuruluşlarıyla önemli düzeyde işbirliği içinde yürüten otonom bir yapı” şeklinde yapıldığı görülmektedir.

Kalkınma Ajanslarının çoğunluğunun bölgesel düzeyde faaliyet göstermelerine rağmen, büyük bir kısmının merkezi yönetim tarafından kurulduğu görülmektedir. Ayrıca ajansların hemen hemen hepsinin bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Bu kurullar ajansın politikalarını oluşturmak ve yürütmekle yükümlüdür. Yönetim kurulları bazı ülkelerde merkezi idare tarafından seçilmekte ve merkezi idareye karşı sorumlu olmaktadır. Bir kısım ülkelerde ise yerel idare kuruluşları olduğu ve yönetim kurullarının yerel ve bölgesel idareler tarafından seçildiği görülmektedir.

Merkezi yönetim tarafından kurulan Kalkınma Ajansların yasal konumları ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Almanya'da sınırlı sorumlu şirketler (kamu hukuku organizasyonları), İspanya'da kamu özel hukuk kuruluşları, Fransa'da karma ekonomi şirketleri, Belçika'da belediyeler arası ajanslar, Romanya'da vakıflar, Portekiz ve Polonya'da kamu özel sektör ortaklı şirketleri, İsveç'te limited şirketler, Çek Cumhuriyeti'nde anonim şirketler, Hollanda, İtalya ve İrlanda'da kamu limited şirketleri şeklinde yapılandırılmışlardır (Demirci, 2005: 186).

Bölgesel kalkınma ajanslarının temel amacı; hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgenin girişimci potansiyelini geliştirmek, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamak olmaktadır (İldırar, 2004: 124).

Türkiye'de, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla Avrupa Birliği'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonuyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflama sonucunda; Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 (il) İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmış olup, Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı kararı 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır (DPT, 2002).

5449 Sayılı Kanun gereği 26 Düzey-II bölgelerinin her birinde kalkınma ajansı kurulması öngörülmektedir. 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı" ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan İzmir bölgesinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Kurumsal yapı oluşturulup işlevsellik kazandırıldıktan sonra, Çukurova Kalkınma Ajansı 06.01.2007 tarihinde, İzmir Kalkınma Ajansı da 13.01.2007 tarihinde resmen faaliyete açılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nde Kanun, Danıştay'da da Çalışma Yönetmeliği ve Kuruluş Kararnameleri aleyhine açılan davalar ve yürütmeyi durdurma kararları nedeniyle kurulmuş bulunan ajanslar faaliyetlerini yaklaşık bir yıl süreyle durdurmak zorunda kalmışlardır. Anayasa Mahkemesi'nin, Kanun hakkındaki kararının olumlu olması sonucunda kurulmuş bulunan İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları Mart 2008'de yeniden faaliyetlerine başlamış ve yeni ajansların kurulmasının önünde herhangi bir hukuki engel kalmamıştır. 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ile hizmet edecek sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur. 25 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 14.7.2009 tarih ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 55 ili kapsayan 16 yeni ajans kurulmuştur. Yeni kurulanlarla birlikte toplam ajans sayısı 26 olmuştur.

Ajansın görev ve yetkileri kısaca şöyle özetlenebilir. Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak. Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek. Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak. Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek. Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek. Bölge Kalkınma Ajanslarına tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak. Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek. Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak. Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek. Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek. Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası

programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak. Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak. Ajans, görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkilidir. Kendilerinden bilgi istenilenler bu bilgileri zamanında vermekle yükümlüdür (Toprak, 2014:119-120).

Ajanslarının yerinden yönetim birimleri olup olmadığı tartışma konusu yapılmaktadır. Yerinden yönetim; yer bakımından yerinden yönetim (mahalli idareler) ve hizmet bakımından yerinden yönetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mahalli idareler ve özellikleri de Anayasa'nın 127. maddesinde hükme bağlanmıştır: "Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişililerdir". Bu maddeden anlaşılmaktadır ki kalkınma ajansları mahalli idare değildir. Çünkü ne kuruldukları bölgedeki halkın mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuşlar ne de karar organları o bölgedeki seçmenlerin oyu ile iş başına gelmiştir (Atay, 2009: 349-350).

Kalkınma ajanslarının hizmet yerinden yönetim kuruluşu olarak kabul edilip edilemeyeceği hususuna gelince, bu noktada önce hizmet yerinden yönetim kuruluşlarının ne olduğuna ve özelliklerine kısaca değinmekte ve ona göre bir değerlendirme yapmakta fayda vardır.

Hizmet yerinden yönetim kuruluşları, Anayasanın 123. maddesinde yer alan yerinden yönetim ilkesinin belli kamu hizmetlerinin yürütülmesi anlamında kullanılması sonucu oluşur. Hizmet yerinden yönetim kuruluşlarında coğrafi bir sınırlama değil, sunulan hizmetin teknik bilgi ve uzmanlık özelliği dolayısıyla ayrı bir kamu tüzel kişilik tanınarak devlet ve mahalli idareler dışında örgütlenmesi söz konusudur (Eroğlu ve Kum, 2010:191). Bu kuruluşlar, bazıları anayasada açıkça düzenlenmiş, bazıları kanunla, bazıları da devlet ya da mahalli idarelerce kurulmuş, devlet ya da kendisini kuran mahalli idarenin tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişiliği, malvarlığı, bütçesi ve personeli bulunan, hiyerarşik denetimin dışında olan ancak idarenin bütünlüğü ilkesi gereğince vesayet denetimine tabi olan, teknik ve uzmanlık gerektiren belirli bir alanda faaliyet gösteren kamu tüzel kişililerdir (Atay, 2009: 349-350).

Hizmet yerinden yönetim kuruluşu kavramı, hukuki açıdan aralarında önemli farklılıklar bulunan kuruluşları kapsayan esnek bir kavram olduğu için tanımı yapılırken zorluk çekilmektedir. Bu nedenle de negatif tanımlama yoluna gidilerek, devlet, yerel idareler ve düzenleyici denetleyici kurumlar/kurullar dışında kalan kamu tüzel kişileri olarak tanımlanmaktadır (Gözübüyük ve Tan, 2001: 281; Atay, 2009:350).

SONUÇ

Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik, teknolojik, değişme ve gelişmelerle birlikte, bilgi teknolojisindeki gelişme bilginin stratejik kaynak haline gelmesi, toplumda yerelliğin ve katılımçılık ilkesinin öne çıkması biçiminde gözlemlenen toplumsal değişimler, bölgesel gelişme politikalarında önemli değişimlere yol açarak yerel ekonomileri daha da ön plana çıkarmıştır.

Temel çizgileri ile Türkiye'de, bugüne kadar uygulanan ya da uygulanmaya konulmak istenen "bölge yönetim"lerini değerlendirmek gerekirse; Genel Müfettişlik uygulamasının hem ekonomik hem de güvenlik amaçları olduğu; Bölge Valiliği düşüncesinde, kamu hizmetlerinde verim ve uyum sağlanması amaçlanmış ise de daha önce de belirtildiği gibi, burada daha çok ülke güvenliğine ve ülkenin daha sıkı bir şekilde denetim altında tutmaya yönelik bir amaç olduğu söylenebilir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamasının tamamen güvenlikle ilgili olduğunu, GAP yönetim modeli ise, birden fazla ili içine almakta, genel olarak yerel yönetimlerin görev alanına giren bazı hizmetleri yerine getirmekte ve bölgesel kalkınmaya yönelik kimi işlevleri yerine getirmektedir. (örneğin, bölge planlamasını yapmak, tarım, sanayi, enerji gibi hizmetleri yapmak). GAP modelinde temel eksikliğin, yerel halkın bu model içinde yerinin olmaması olduğu söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, GAP, DAP ve KOP Bölge idareleri merkezîyetçi bir anlayışla ele alındığını söylemek mümkündür. Bu yaklaşımın yerine, kurumsallaşmanın teşvik edilerek yerel kuruluşlar ve baskı gruplarıyla eşgüdümlü şekilde çalışılıp, halk katılımının üst düzeyde sağlandığı bir yaklaşımın benimsenmesi görüşü savunulmaktadır (Toprak, 2014: 134-135).

Günümüzde, bölgesel gelişme alanında, giderek kompleks hale gelen bölgesel ve yerel sorunlar haritasına uygun yaklaşımlar, geleneksel politika yaklaşımları yanı sıra yeni bölgecilik, kurumsal katmanlaşma ve içsel gelişme anlayışı çerçevesinde geliştirilmektedir. Bu nedenle hem bölgesel kapasitenin geliştirilmesine hem de sosyo-kültürel ve ekonomik ortamın iyileştirilmesine yönelik daha kapsamlı yaklaşımlar geliştirmek zorundadır.

Ayrıca bölgesel gelişme politikalarının temelde sürdürülebilir bir kalkınma anlayışına da uygun olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile sürdürülebilir bir kalkınmanın; yaşam kalitesinin iyileştirilmesini dikkate alan, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanmasına yardımcı olan, kültürel çeşitlilik ve fırsat eşitliğini göz ardı etmeyen, sosyal, ekonomik ve siyasal katılımcılık sağlayan, çevreye önem veren ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmayı amaçlayan bir strateji olması gerekmektedir.

Türkiye için bölgesel örgütlenme biçimlerinden, Yasama ve Yürütme gibi ileri düzeyde bir özerklikten yararlanan İspanyol özerk toplulukları gibi bir bölgeselleşmenin Türkiye için işlevsel olamayacağı söylenebilir; çünkü bu özerk topluluklar zaten tarihi süreç içerisinde ortaya çıkmış olgulardı ve dilsel, kültürel, etnik özellikleriyle tarihsel süreçte belirginleşmiş bir coğrafyaya sahiptiler. Burada şunu da vurgulamakta yarar var ki, her ileri düzeyde bir özerklikten yararlanan bölgelerin, etnik, dilsel, kültürel farklılık temelinde ortaya çıktığı söylenemez; aksi takdirde Alman eyaletlerinin bugün hala var olmaya devam etmelerini açıklamak olanaksız olurdu.

KAYNAKÇA

- ANABRİTANİCA, C.4, Bölge maddesi.
- ATAY, E. Etem (2009), **İdare Hukuku, Güncelleştirilmiş 2. Baskı**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ATİK, Saffet (1995), “Çukurova Bölgesi Planlama Deneyimleri”, **Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını**, S.13, ss.54-63.
- DEMİRCİ, Aytül (2005), “Farklı Ülkelerde BKA”, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir.**, (Ed. Menaf Turan), Paragraf Yay., Ankara.
- DEMİRÖZ, A.Nazif (1990), “Bölge Valiliği Üzerine”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.23(4), ss.55-70.
- DEMİREL, Fazlı (1984), “Merkezi İdare’nin Taşra Kuruluş ve Yönetimi Üzerine Bir İnceleme ve Düşünceler”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.56(365), ss.1-19.
- DOĞANAY, Filiz (1995), **Güneydoğu Anadolu Proje Bölgesinde Sosyal ve Kültürel Yapı**, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2000), "Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA)", **Doğu Karadeniz Bölgesi Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) Nihai Raporu**, Cilt I, Yönetici Özeti, Ankara.
- DPT (2000), **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2000), **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Programı 2001–2005**, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2002), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayınları, Ankara.
- ERAYDIN, Ayda (2004), “Bölgesel Kalkınma Kavramı, Kuram ve Politikalarda Yaşanan Değişimler”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, DPT-PAÜ.
- ERKAN, Hüsnü (1995), “**Bölgesel Kalkınma**”, **Gelişme İktisadi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- EROĞLU, Müzeyyen ve KUM, Melike (2010), “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilat İçindeki Yeri”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.35, ss.175-198.
- GAP (2001), İdaresi ile AB Arasında İşbirliği “GAP Bölgesel Kalkınma Programı”, **GAP Review**, S.15.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref- TAN, Turgut (2001), **İdare Hukuku Genel Esaslar**, C.1, Güncelleştirilmiş 2. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ILDIRAR, Mustafa (2004), **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme stratejileri**, Nobel Yayınları, Ankara.
- İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI (1963), **Antalya Bölgesi’nde Yapılmakta Olan Planlama Çalışmalarına Bölgesel Yaklaşım ve Bununla İlgili Davranışlar Hakkında Düşünceler**, Ankara.
- İSBİR, Eyüp (2002), **Doğu Anadolu Projesi (DAP)**, Avrasya-Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi. Ankara.
- KEATING, Michael (1998), **The New Regionalism in Western Europe**, Edward Elgar Publishing, Celtenham.
- KELEŞ, Ruşen(1994), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem yayınevi, genişletilmiş 2.basım, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen ve MENGİ, Ayşegül (2017), **Avrupa Birliğinin Bölge Politikaları**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KUMRAL, Neşe (1993), **Bölgesel Gelişme Politikası Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki**, Doktora Tezi, DEÜ.SBE., İktisat Anabilim Dalı, İzmir.
- ÖZCAN, Ümit (1997),“Zonguldak-Bartın-Karabük Gelişme Projesinin Öteki Yüzü”, **İletkent Kent Planlamacıları İletişim Dergisi**, Sayı 2-3.
- ÖZGÜVEN, Ali (1988), **İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- POLATOĞLU, Aykut (1985), “İl Yönetiminde Eşgüdüm Sorunu ve Yeni Bir Yönetim Modeli”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.18(4), ss.27-40.
- SEZEN, Seriya – BOZKURT, Ömer ve ERGUN, Turgay (1998), **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- SEZER, Yasin (1999), “Merkezi Yönetimin İl ve Bölge Ölçeğinde Örgütlenmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.1(1), ss.203-218.
- TEKELİ, İlhan (1972), **Bölge Planlama Üzerine**, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- TOPRAK, Zerrin (2014), **Yerel Yönetimler** 9.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- TOPRAK, Zerrin (2016), **Kent Yönetimi ve Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- WANNOP, Uralan (1995), **The Regional Imperative. Regional Governance in Britain, Europe and the United States**, London.
- YILDIRIM, Ramazan (1995), “*İdare Hukuku Açısından Bölge Kalkınması ve GAP Modeli*”, Yayınlanmamış **Doktora tezi**, İ.Ü. SBF, İstanbul.